

Pregledni članak

UDK 026:069](497.5 Osijek)

Ivana Knežević*

KULTURNO-POVIJESNA I ZNANSTVENA
VRIJEDNOST ZAVIČAJNE ZBIRKE *ESSEKIANA*
MUZEJA SLAVONIJE OSIJEK

Sažetak

Rad predstavlja Zavičajnu zbirku *Essekiana* kao jednu od najvažnijih i najvrjednijih zbirki knjižnice Muzeja Slavonije Osijek. Riječ je o zavičajnoj zbirci koja pohranjuje raznovrsnu knjižničku građu od samih početaka osječkoga tiskarstva, u kojoj se ogleda povijest Osijeka, njegov kulturni, društveni, prosvjetni i književni razvoj, multietničnost i višejezičnost. Govoreći o kulturno-povijesnoj i znanstvenoj vrijednosti Zavičajne zbirke *Essekiana*, rad predstavlja osječke tiskovine 18. stoljeća, njihovu muzeološku i povijesnu, književnu i jezičnu ulogu, zbog kojih su ta djela i danas zanimljiva brojnim studentima, znanstvenicima, istraživačima, kustosima i dr., što su potvrdili i rezultati ankete koju su knjižničarke Muzeja provele u razdoblju od 1. prosinca 2010. do 28. veljače 2011. godine. Danas su knjižnički zapisi najstarijih osječkih tiskovina pretraživi putem mrežnoga kataloga na službenim mrežnim stranicama Muzeja.

Gljučne riječi: Muzej Slavonije Osijek, Zavičajna zbirka *Essekiana*, stara knjiga, 18. stoljeće, kulturno-povijesna vrijednost, znanstvena vrijednost

1. Uvod

Od svoga osnutka davne 1877. godine do danas, Muzej Slavonije Osijek razvio se u kompleksni muzej nacionalnoga statusa, s više stotina tisuća predmeta

---

* Ivana Knežević, dipl. knjiž., prof., Muzej Slavonije Osijek, Odjel hemeroteke, Trg sv. Trojstva 6, 31000 Osijek, adresa e-pošte: ivana.knezevic@mso.hr

raspoređenih unutar devet odjela¹. Knjižnica Muzeja Slavonije zbog svog je opsega i raznovrsnosti građe podijeljena u dva odjela – Odjel muzealnih tiskopisa i Odjel hemeroteke – koji unutar svojih zbirki prikupljaju građu značajnu za kulturnu povijest Osijeka i Slavonije. Kako su vrijedne zbirke većinom usmjerene na građu s područja Slavonije i Baranje, ne čudi podatak da su upravo zavičajni fondovi knjižnične građe među najzanimljivijima, najvrjednijima i najčešće korištenima. Riječ je o knjigama, novinama, kalendarima, sitnom tisku². Zavičajni fondovi sastavni su dio kompleksnih muzeja jer se kroz njih očituje kulturna i društvena povijest određene sredine te su kao takvi polazišta za brojna i raznovrsna istraživanja³. O tome najbolje svjedoči Zavičajna zbirka *Essekiana*.

2. Zavičajna zbirka *Essekiana*

Zavičajna zbirka *Essekiana*⁴ jedna je od najvažnijih zbirki Knjižnice Muzeja Slavonije, čije je sustavno prikupljanje građe započelo prije točno 110 godina, tj. 1903. godine. Naime, o prikupljanju, čuvanju i pohrani zavičajne građe sve do 1949. godine skrbio je Muzej, s obzirom na to da je tek tada u Osijeku osnovana gradska knjižnica⁵. U stvaranju same zavičajne zbirke iznimno važnu ulogu imale su tri osobe, i to redom – Vjekoslav Celestin, Oskar Friml-Antunović i Marija Malbaša. Upravo je Vjekoslav Celestin (1862.-1936.), profesor klasične filologije i svestrani kustos koji je u Muzeju proveo 43 godine (1893.-1936.)⁶, zaslužan za nabavu prve zavičajne knjižne građe 1903. godine. Nadalje, Oskar Friml-Antunović (1871.-1934.), osječki je bibliofil i bibliograf⁷ na čijem se otkupu iz 1929. godine najviše i temelji Zavičajna zbirka *Essekiana*. O njegovu neumornom sakupljanju starih osječkih izdanja svjedoči i obavijest u almanahu *Mi* koja glasi: „Ovim se umoljava, da svaki, kojemu je poznato kakovo štampano djelo u Osijeku, javi Oskaru Frimlu (Osijek I., Jägerova ulica), potpuni naslov knjige, koje su izdane u Osijeku bud latinicom, bud ćirilicom, bud na hrvatskom, njemačkom i drugim jezicima. Najbolje je, da dotična osoba uz opis potpunoga

---

1 Povijesni, Arheološki, Numizmatički, Etnografski, Tehnički, Prirodoslovni, Odjel umjetničkog obrta, Odjel muzealnih tiskopisa i Odjel hemeroteke.

2 Usp. Vinaj; Knežević (rad u tisku).

3 Usp. Burić (1989: 221).

4 O Zavičajnoj zbirci *Essekiana* mnogo je pisano te su ovdje navedeni osnovni podaci. Sama autorica ovoga rada dotaknula se te zbirke u sljedećim radovima: *Od zavičajne zbirke muzejske knjižnice do mrežnoga kataloga; Osječka bibliografija – od prikupljanja do digitalizacije; Osječka bibliografija i književne tiskovine u Zavičajnoj zbirci Essekiana od polovice 18. do kraja 19. stoljeća; Muzejska uloga Zavičajne zbirke Essekiane u Muzeju Slavonije*.

5 Danas Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek.

6 Usp. Burić (1999: 89); usp. Göricke-Lukić (2012: 10).

7 Usp. Malbaša (1972: 49-56).

naslova priloži i samu knjigu, koja će se neoštećena povratiti, pa i uz naknadu troškova, odnosno i otkupiti. Osobito će dobro doći podaci od izdanih knjiga 1830. do 1850. godine.⁸

Treće nezaobilazno ime u povijesti Zavičajne zbirke *Essekiana* svakako je Marija Malbaša (1909.-1995.), profesorica njemačkoga i francuskoga jezika i književnosti te dugogodišnja knjižničarka i muzealka Muzeja Slavonije (1951.-1968.)⁹, koja je Zavičajnu zbirku *Essekiana* oformila i dovela u stanje u kakvom se i danas nalazi. Naime, građa je raspoređena prema kronološkom kriteriju, pri čemu je najstarija građa, koja obuhvaća raritetne primjerke 18. i 19. stoljeća, smještena u trezor, dok je zavičajna građa 20. stoljeća smještena u zasebnu prostoriju.

3. Kulturno-povijesna vrijednost Zavičajne zbirke *Essekiana*

Kao kulturno-povijesna zbirka, Zavičajna zbirka *Essekiana* obuhvaća tiskarsko-izdavačku djelatnost Osijeka od samih početaka osječkoga tiskarstva, tj. od polovice 18. stoljeća pa sve do danas. S obzirom na to da je pozornost usmjerena na građu tiskanu do završetka Drugoga svjetskog rata, što je u skladu s poslanjem muzeja, riječ je o otprilike 2500 jedinica građe. Posebno je značajna tzv. *Divaldiana*, tj. građa tiskana u Divaldovoj tiskari (1775.-1857.)¹⁰, prvoj osječkoj svjetovnoj tiskari, ujedno i više od osamdeset godina jedinoj osječkoj i slavonskoj tiskari. Kroz više od jednoga stoljeća sustavnoga prikupljanja zavičajne knjižne građe, Zavičajna zbirka *Essekiana* pohranila je mnogobrojne raritetne primjerke čija je zavičajna te kulturno-povijesna vrijednost za konkretno, osječko, područje nemjerljiva. Primjerice, kronološki možemo spomenuti sljedeća djela iz 18. stoljeća: *Illyrien* Sylvestera Josepha Hohenhausena, *Neue Einleitung zur Slavonischen Sprache* Marijana Lanosovića, *Satir illiti divji csovik* Matije Antuna Reljkovića, *Kamen pravi smutnye velike* Antuna Kanižlića, *Dissertatio de columna milliaria* Matije Petra Katančića, *Uputjenja katolicsanska* Francoisa Aimea Pogeta (u prijevodu Ivana Velikanovića), *Xivot svetoga Eustachie* Antuna Josipa Turkovića, *Govorenja za sve nedilje godishnje* Bernardina Leakovića, *Kuchnik* Josipa Stjepana Reljkovića, *Dilla svetih mucsenikah* Thierry Ruinarta (u prijevodu Ivana Marevića) i dr.

Kulturno-povijesna vrijednost proizlazi i iz knjižnične i muzeološke vrijednosti zbirke, čime Zavičajna zbirka *Essekiana* svjedoči o očuvanju osječke pisane baštine. Naime, kroz ekslibrise, raznovrsne rukopisne bilješke, posvete, autorske potpise, ilustracije, ukrase, uveze i sl., zavičajna građa ne svjedoči samo o proš-

---

8 Bibliografija štampanih knjiga u slob. i kr. gradu Osijeku (1910: 201).

9 Usp. Knežević (2007/2008: 32); usp. Vinaj (2005: 332); usp. Erl (2007/2008: 10-11).

10 Usp. Malbaša (1978: 16-28).

losti Osijeka, već progovara i o prethodnim vlasnicima samih knjiga, o poznatim i manje poznatim Osječanima, o njihovim navikama, područjima zanimanja, intelektualnoj znatiželji, literarnom ukusu i sl.¹¹. Zavičajna zbirka *Essekiana* tako predstavlja i knjižnične jedinice i muzejske predmete koji pridonose razumijevanju povijesti, kulture, religije, prosvjetnoga i književnoga razvoja, multietničnosti i višejezičnosti Osijeka i njegovih zavičajnika, posebice 18. i 19. stoljeća. Ta se građa ujedno i izlaže na izložbama i u katalozima s ciljem osvješćivanja javnosti, prije svega, o njihovu postojanju te zavičajnom i kulturno-povijesnom značaju. Zato je važno spomenuti kako su knjižnični zapisi tih najstarijih osječkih tiskovina pretraživi putem mrežnoga kataloga na službenim mrežnim stranicama Muzeja Slavonije (<http://www.mso.hr/essekiana/katalog.php>). Riječ je o posebnom, zavičajnom katalogu temeljenom na prvom svesku *Osječke bibliografije* Marije Malbaše, koji uz zapise sadrži i fotografije naslovnica zavičajnih tiskovina i zanimljivih detalja poput ekslibrisa, pečata, ilustracija, ukrasa i sl.¹², dakle, upravo kulturno-povijesne elemente tiskovina.

4. Znanstvena vrijednost Zavičajne zbirke *Essekiana*

Kako bismo ukazali na specifičnosti i jedinstvenost muzejske knjižnice s obzirom na građu, kao i na njezine korisnike, a time, između ostaloga, i na njezinu znanstvenu vrijednost, među korisnicima Knjižnice Muzeja Slavonije, u razdoblju od 1. prosinca 2010. do 28. veljače 2011. godine, provedeno je anketno istraživanje. Na pitanje kojim smo i naslovili naše istraživanje – *Kome je, uistinu, namijenjena muzejska knjižnica* – dobili smo zanimljiv odgovor. Naime, od 74 anketirana korisnika najbrojniji su bili studenti (68%) i znanstvenici (7%), a svrha korištenja Knjižnice bila je upravo izrada seminarskih (32%) i znanstvenih radova, knjiga (16%) te projekata (15%)¹³. Treba naglasiti kako su rezultati ujedno pokazali kako je upravo zavičajna građa najčešće korištena u svrhu znanstvenih i stručnih istraživanja.

Nadalje, koristeći rezultate navedenoga anketnog istraživanja, željeli smo doznati koji su to konkretni rezultati nastali korištenjem muzejskih zavičajnih knjižničnih fondova, usredotočivši se na osječke znanstvenike i istraživače, prvenstveno osječke sveučilišne profesore. Pregledavanjem odabranih mrežnih stranica kao što su: Hrvatska znanstvena bibliografija, katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek, mrežne stranice Filozofskoga fakulteta, Učiteljskoga fakulteta te Umjetničke akademije Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, ustanovili smo kako je Zavičajna zbirka

---

11 Usp. Knežević (2011/2012: 255).

12 Usp. Knežević (2010: 106).

13 Usp. Knežević; Vinaj (2013: 227-238).

Essekiana korištena za izradu brojnih znanstvenih i stručnih članaka, monografija, znanstvenih projekata i jedan nastavni kolegij¹⁴.

5. Kulturno-povijesna i znanstvena vrijednost Zavičajne zbirke Essekiana kroz primjere

Primjeri koji slijede samo su neki od brojnih koji mogu potkrijepiti navedene tvrdnje. Izdvojili smo nekoliko primjeraka *stare knjige*¹⁵, i to one primjerke pisane hrvatskim jezikom i tiskane u osječkoj, Divaldovoj, tiskari do 1800. godine. Navodimo ih kronološki, s obzirom na njihov smještaj u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*.

5.1. Satir illiti divji csovik, Matija Antun Reljković, Osijek, 1779. godina

Prvo hrvatsko izdanje *Satira illiti divjeg csovika*¹⁶ Matije Antuna Reljkovića (1732.-1798.)¹⁷, tiskano je upravo u osječkoj, Divaldovoj tiskari 1779. godine. Primjerak u Zavičajnoj zbirci *Essekiana* poseban je zbog rukopisnih bilješki i pečata više različitih prethodnih vlasnika, koji su time zauvijek ostavili svoje pisane tragove. Iščitavajući bilješke, ustanovljeno je kako je primjerak prvotno bio u vlasništvu Jovana Novakovića koji je vlastoručno, rukopisnom ćirilicom, napisao kako je došao do toga primjerka, 16. studenoga 1835. godine. Nadalje, 1962. godine, primjerak je završio u vlasništvu Gradske biblioteke Subotice, koja je 1971. godine taj primjerak darovala Muzeju Slavonije. Svi navedeni podaci mogu se iščitati iz više rukopisnih bilježaka i pečata ovoga jedinstvenog primjerka *Satira illiti divjeg csovika*. Uz navedenu kulturno-povijesnu jedinstvenost samoga primjerka, važna je i njegova znanstvena vrijednost, posebno sveučilišnim profesorima koji i danas, više od dva stoljeća nakon prvoga tiskanog izdanja¹⁸, izučavaju to djelo u sklopu hrvatske književnosti, posebice slavonske književnosti¹⁹ ili povijesti hrvatskoga jezika²⁰ (Slika 1, 2).

---

14 Usp. Vinaj; Knežević (rad u tisku).

15 Pod starom knjigom obično se podrazumijevaju publikacije proizvedene prije uvođenja strojnoga tiskanja u 19. stoljeću. (ISBD(A), 1995: 1).

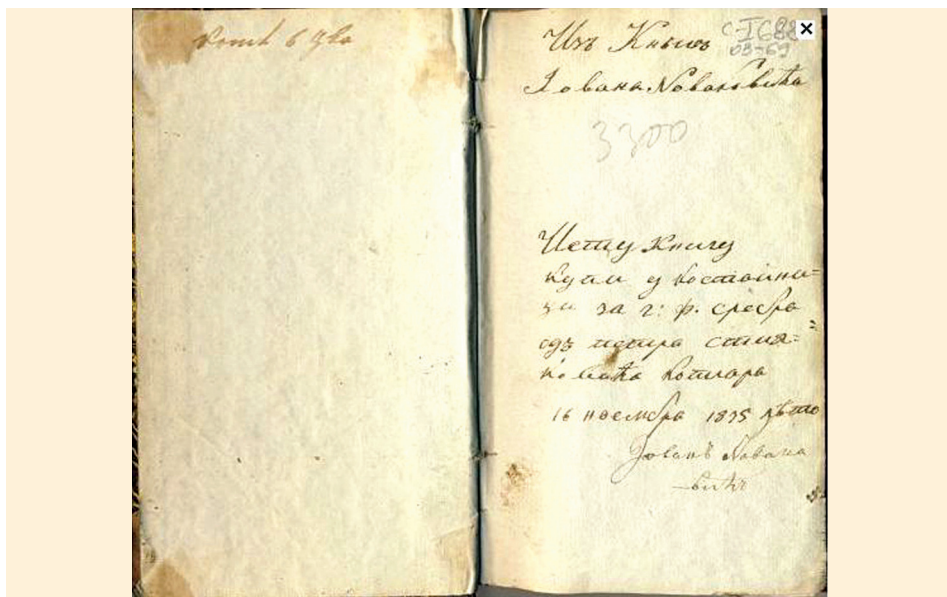
16 Transkribirani oblik naslova djela glasi *Satir illiti divji čovik*. Prvo izdanje uopće tiskano je u Dresdenu 17 godina ranije, tj. 1762. godine.

17 Usp. Sablić-Tomić; Rem (2003: 570).

18 Osim toga izdanja iz 18. Stoljeća, Zavičajna zbirka *Essekiana* pohranjuje i primjerke iz 19. stoljeća – četvrto (1857.) i peto (1871.) izdanje *Satira illiti divjeg csovika* – tiskane također u Osijeku. Primjerci pohranjeni u zavičajnoj zbirci imaju ekslibris Oskara Friml-Antunovića.

19 Primjerice, znanstveni članak Ružice Pšihistal *Kako čitati „Satira“*, monografija Helene Sablić-Tomić i Gorana Rema *Slavonski tekst hrvatske književnosti*.

20 Primjerice, znanstveni članak Ljiljane Kolenić *Pogled u frazeologiju Reljkovićeva Satira*.

SLIKA 1.

SLIKA 2.

5.2. Kamen pravi smutnje velike, Antun Kanižlić, Osijek, 1780. godina

Djelo pod nazivom *Kamen pravi smutnje velike*²¹ isusovca Antuna Kanižlića (1699.-1777.), autora molitvenih i katehetičkih knjiga,²² tiskano u osječkoj, Divaldovoj tiskari 1780. godine, još je jedan primjer na kojemu možemo pratiti put knjige od izlaska iz tiska, preko različitih vlasnika, do dolaska knjige u Muzej Slavonije i zavičajnu zbirku, tj. kulturnu povijest konkretnoga primjerka. Na naslovnoj stranici knjige zabilježena su dva imena, dva ekslibrisa. Naime, Silvestar Blagoević (Blagović), franjevac i profesor koji je polovicom 19. stoljeća predavao na Kraljevskoj gimnaziji u Osijeku²³, vlastoručno se potpisao 1859. godine, za razliku od Viktora Sonnenfelda, osječkoga novinara, filozofa i prevoditelja, koji je više od pola stoljeća kasnije koristio tiskani ekslibris. Nadalje, na predlistu je vidljiva bilješka s podacima o dospjeću knjige u Muzej Slavonije. Naime, knjigu je 25. listopada 1951. godine, godinu dana prije svoje smrti, Muzeju Slavonije poklonio Julije Batory (1896.-1952.), osječki ginekolog i porodničar. Prije samoga početka teksta vidljivi su i ostaci ekslibrisa dr. Hermana Weissmanna, osječkoga odvjetnika, još jednog vlasnika ove knjige²⁴. S obzirom na vremenski redoslijed življenja i djelovanja spomenutih prethodnih vlasnika knjige, te njezina dolaska u Muzej Slavonije, možemo rekonstruirati njezinu kulturnu povijest. Najprije je pripadala profesoru Silvestru Blagoviću (19. stoljeće), zatim dr. Hermanu Weissmannu (1. pol. 20. stoljeća), Viktoru D. Sonnenfeldu (1902.-1969.), te Josipu Batoryju (1896.-1952.), preko kojega je dospjela u zavičajnu zbirku. Upravo je to kulturno-povijesna vrijednost knjige koja vremenom samo raste, priča jedinstvenu priču određenoga primjerka i ukazuje na njegovu važnost danas. Uz to, ona je pogodna i za znanstvena istraživanja iz povijesti knjige, posebice slavonske knjige 18. st.²⁵, povijesti tiskarstva²⁶, religije i sl.

5.3. Uputjenja katolicsanska, prevoditelj Ivan Velikanović, Osijek, 1787. i 1788. godina

Prijevod francuskog katekizma *Uputjenja katolicsanska*²⁷ franjevca Ivana

---

21 Transkribirani oblik naslova djela glasi *Kamen pravi smutnje velike*.

22 Usp. Sablić-Tomić; Rem (2003: 129).

23 Usp. Sršan (2009: 19).

24 Usp. Knežević (2011/2012: 256).

25 Primjerice, monografija Helene Sablić-Tomić i Gorana Rema *Slavonski tekst hrvatske književnosti*.

26 Primjerice, znanstveni članak Zorana Velagića i Andreja Kristeka *Oblikovanje sadržaja i paratekstualni elementi u hrvatskim knjigama tiskanim u Divaldovoj tiskari do 1800. godine*.

27 Transkribirani oblik naslova djela glasi *Upućenja katoličanska*. Autor djela je Francois Aime Pouget.

Velikanovića (1723.-1803.), autora niza nabožnih priručnika,²⁸ tiskan je u dva sveska, u osječkoj, Divaldovoj tiskari 1787. i 1788. godine. Primjerak je kulturno-povijesno važan jer sadrži pečat osječke Knjižnice Kraljevske gimnazije, iz kojega saznajemo u kojem je razdoblju pristigao u nju, uzmemo li u obzir promjene imena same Kraljevske gimnazije. Naime, ta je gimnazija, poznata kao Velika gimnazija (1729.-1929.), u vrijeme apsolutizma od 1855. do 1860. godine nosila naziv na njemačkom jeziku²⁹, što potvrđuje i konkretan pečat s natpisom: *K. K. Gymnasium zu Essek*. Nadalje, posebnosti ovoga primjerka pridonose i rukom ispisane upute pape Klementa Četvrtog o postu i molitvama petkom za svakog kršćanina koji želi dvanaest dana prije svoje smrti vidjeti Majku Božju. 8. veljače 1795. godine zapisao ih je svećenik Milanović, pretpostavljamo franjevac³⁰. Prema rukopisnoj bilješci: „franjevačka“ na samoj naslovnici knjige može se zaključiti kako je primjerak u Knjižnicu Kraljevske gimnazije stigao upravo od osječkih franjevaca. Primjerak je i znanstveno važan jer služi za književna, jezična³¹ i povijesna³² proučavanja stručnjacima, što potvrđuju znanstveni radovi.

5.4. Život svetoga Eustachie, Antun Josip Turković, Osijek, 1795. godina

Uvaženi slavonski pisac, Osječanin Antun Josip Turković (1758.-1806.), prvi župnik osječke Župe gornjogradske,³³ napisao je *Život svetoga Eustachie*³⁴ u dva sveska i tiskao ga 1795. godine također u osječkoj, Divaldovoj tiskari. Riječ je o prvoj ilustriranoj knjizi tiskanoj u Osijeku. Osim što je to djelo pogodno za proučavanje slavonske, ali i hrvatske književnosti općenito³⁵, kao i tiskarstva u Osijeku te povijesti i sociologije knjige³⁶, primjerci su te knjige zanimljivi i zato što donose rukopisne bilješke prethodnih vlasnika i njihova upozorenja, tko ih je sve čitao i koristio, kao i tiskani esklibris Oskara Friml-Antunovića, koji je primjerke

---

28 Usp. Sablić-Tomić; Rem (2003: 111).

29 Usp. Radman (2001: 9).

30 Nakon isusovaca, franjevci su vodili Gimnaziju od školske godine 1778./79. do 1854./55. Usp. Radman (2001: 10).

31 Primjerice, znanstveni članak Ljiljane Kolenić *Frazeologija Velikanovićevih Uputjenja*.

32 Primjerice, znanstveni članak Zorana Velagića *Važnost čitanja i slavonska knjiga 18. stoljeća*, kao i već spomenuti članak Zorana Velagića i Andreja Kristeka *Oblikovanje sadržaja i paratekstualni elementi u hrvatskim knjigama tiskanim u Divaldovoj tiskari do 1800. godine*.

33 Usp. Sablić-Tomić; Rem (2003: 595).

34 Transkribirani oblik naslova djela glasi *Život svetoga Eustahije*.

35 Primjerice, znanstveni članak Milovana Tatarina *Antuna Josipa Turkovića Život svetoga Eustakije*, monografija Helene Sablić-Tomić i Gorana Rema *Slavonski tekst hrvatske književnosti*.

36 Primjerice, spomenuti znanstveni članci *Važnost čitanja i slavonska knjiga 18. stoljeća te Oblikovanje sadržaja i paratekstualni elementi u hrvatskim knjigama tiskanim u Divaldovoj tiskari do 1800. godine*.

ustupio Muzeju Slavonije. Zanimljivo je spomenuti kako se uz ekslibris Oskara Friml-Antunovića nalazi zapisana i oznaka njegova kataloga³⁷: „I 107“, pri čemu rimski broj jedan označava prvu skupinu kataloga (književnost), dok arapski broj 107 označava redni broj knjige u katalogu. Nadalje, izdvojili smo bilješke na stražnjim koricama drugoga sveska knjige, bilješke koje donose podatke čija je knjiga bila, od koga je i kada dobivena, te kletve upućene onima koji pokušaju ukrasti knjigu. Npr. „Mata Klement jest dobijo / ovu knjigu 1874 leta / od Joze Hojta i ko / ukrade ovu knjigu / ubijoga Sveti Luka / odpalamu Desna Ruka.“³⁸. Ispod te kletve, petnaest godina ranije zapisana je ista kletva prethodnoga vlasnika knjige: „Matias Sloboda Djak / u Novom Slankamenu [Srbija] ko ukrade / ovu Knjigu ubijoga Sveti Luka / od palamu Desna Ruka / Pisanoje 15 Jenera 1859“³⁹. Dakle, riječ je o dvjema rukopisnim bilješkama, nastalima u razmaku od petnaest godina, ali s kletvama koje se ponavljaju. Zanimljivo je da je između ta dva vlasnika postojao treći – Joza Hojt – posrednik između Matiasa Slobode i Mate Klementa. Upravo te rukopisne bilješke svjedoče o važnosti samoga primjerka njegovim vlasnicima (Slika 3, 4, 5).

5.5. Govorenja za sve nedilje godishnje, Bernardin Leaković, Osijek, 1795. godina

U Zavičajnoj zbirci *Essekiana* nalazi se i primjerak propovjedničke i nabožno-poučne knjige franjevca Bernardina Leakovića (1741.-1815.)³⁹, *Govorenja za sve nedilje godishnje*⁴⁰, tiskan u osječkoj, Divaldovoj tiskari 1795. godine. I ovaj je primjerak jedinstven s obzirom na rukopisne bilješke, ekslibrise i pečate koje sadrži, a koji nam govore o kulturnoj povijesti samoga primjerka, njegovim prethodnim vlasnicima i dolasku u zavičajnu zbirku. Riječ je o primjerku s ekslibrisima više vlasnika (Parohija Palanka, Matija Ivančić, Gregory Ávár) koji su prethodili Ivanu Kujundžiću, čovjeku koji je 5. svibnja 1947. godine taj primjerak darovao Gradskoj biblioteci Subotice, a ona je zatim taj isti primjerak poklonila Muzeju Slavonije 1971. godine. O znanstvenoj vrijednosti ove knjige svjedoče, primjerice, radovi sveučilišnih profesora⁴¹.

---

37 Katalog, nažalost, nije sačuvan do danas.

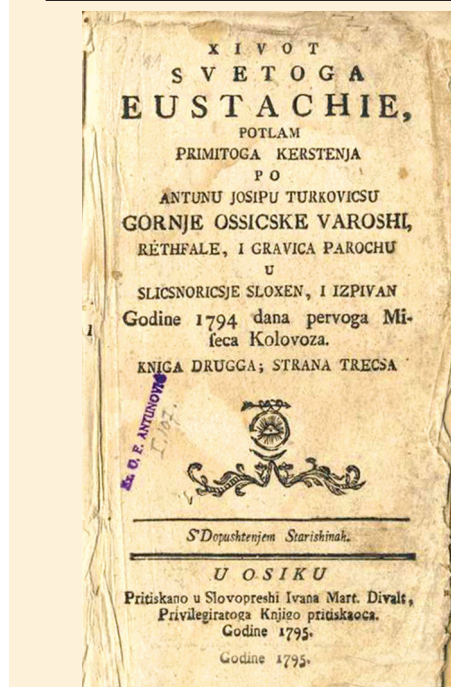
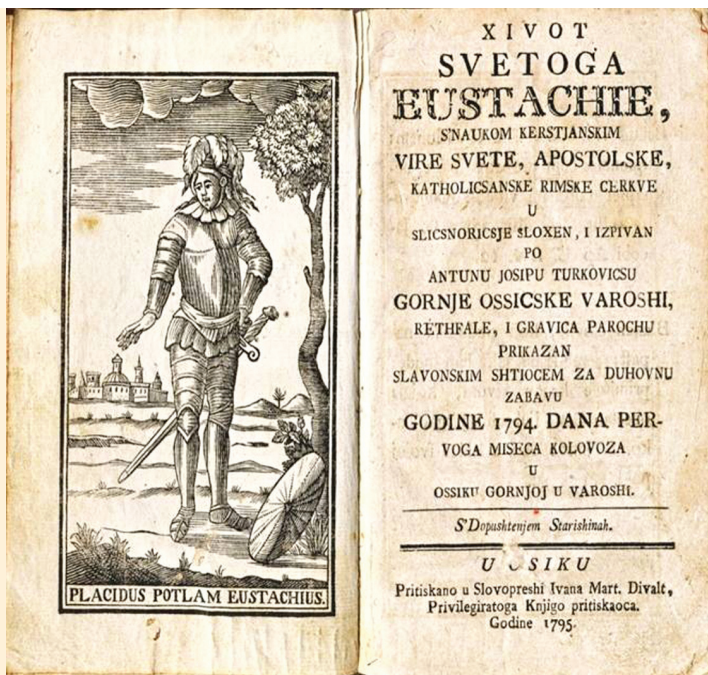
38 Usp. Knežević (2011/2012: 258).

39 Usp. Sablić-Tomić; Rem (2003: 59).

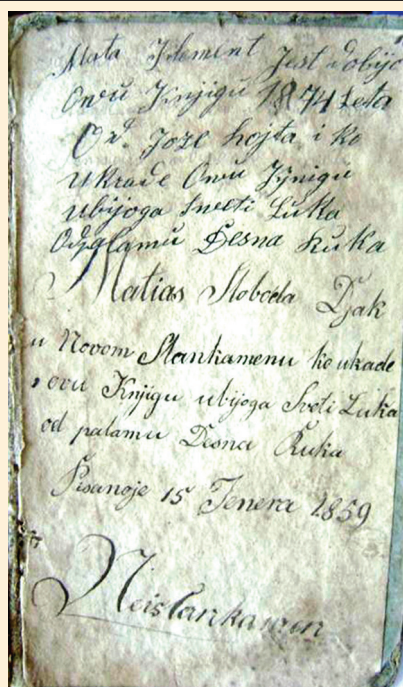
40 Transkribirani oblik naslova djela glasi *Govorenja za sve nedilje godishnje*.

41 Spominjana monografija *Slavonski tekst hrvatske književnosti* autora Helene Sablić -Tomić i Gorana Rema te znanstveni članak *Važnost čitanja i slavonska knjiga 18. stoljeća* autora Zorana Velagića.

SLIKA 3.

SLIKA 4.

SLIKA 5.

5.6. Kuchnik, Josip Stipan Reljković, Osijek, 1796. godina

*Kuchnik*⁴² Josipa Stipana Reljkovića (1754.-1801.), katehete i jezikoslovca, prevoditelja, pjesnika i poučnoga pisca⁴³, tiskan je u osječkoj, Divaldovoj tiskari 1796. godine. Primjerak pohranjen u Zavičajnoj zbirci *Essekiana* značajan je zbog svojih kulturno-povijesnih obilježja, tj. više rukopisnih ekslibrisa osoba koje su živjele na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće (kao što su Martini Matijašević, potpisan 1796. godine; Antonio Györi, potpisan 1802. godine; Valentini Golubović, potpisan 1803. godine). Spomenuti rukopisni ekslibrisi prethodili su tiskanom ekslibrisu Oskara Friml-Antunovića, preko kojega je primjerak dospio u zavičajnu zbirku. O znanstvenoj važnosti *Kuchnika* svjedoče radovi iz različitih područja⁴⁴.

5.7. Dilla svetih mucsenikah, prevoditelj Ivan Marević, Osijek, 1800. godina

Tri sveska knjige Teodorika Ruinartha *Dilla svetih mucsenikah*⁴⁵ preveo je i tiskao svećenik Ivan Marević (1746.-1808.)⁴⁶ u osječkoj, Divaldovoj tiskari 1800. godine. Osim u dva već spomenuta primjera (*Xivot svetoga Eustachie* i *Kuchnik*), i u ovom konkretnom slučaju kulturno-povijesnoj vrijednosti samih svezaka pridonosi tiskani ekslibris Oskara Friml-Antunovića, pri čemu je sačuvana i bilješka koju je Oskar Friml-Antunović vlastoručno napisao na listu papira, kako bi zabilježio kako je došao do prvog sveska knjige: „Dio Pervi / imadem neuvezanoga / kako je isti svojedobno / iz tiskare izašao. / Primio sam ga / god. 1912. od braće / Franjevaca u Osijeku.“. Treba spomenuti kako i ova knjiga (kao i *Xivot svetoga Eustachie*) sadrži oznaku kataloga Oskara Friml-Antunovića. Naime, drugi i treći svezak knjige označeni su oznakom kataloga: „I 117/II“ te „I 117/III“, što dokazuje kako je Oskar Friml-Antunović imao razrađeni katalog, s obzirom na to da je drugi i treći svezak knjige rasporedio u skupinu književnosti pod rednim brojem 117, pri čemu je razgraničio drugi od trećega sveska arapskim brojevima

---

42 Transkribirani oblik naslova djela glasi *Kučnik*.

43 Usp. Sablić-Tomić; Rem (2003:73).

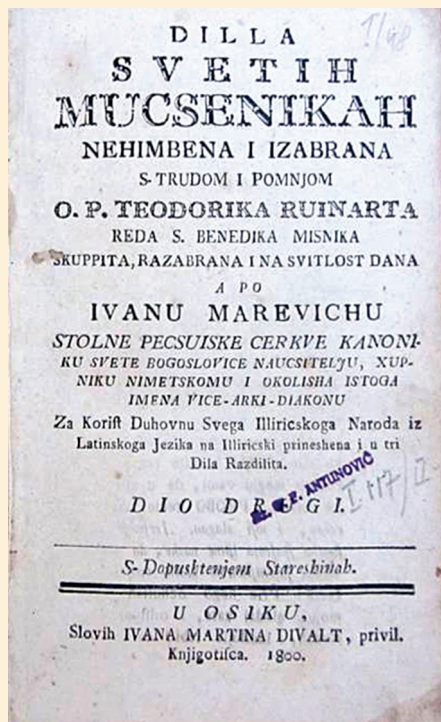
44 Uz spominjane radove (*Slavonski tekst hrvatske književnosti* autora Helene Sablić-Tomić i Gorana Rema te *Oblikovanje sadržaja i paratekstualni elementi u hrvatskim knjigama tiskanim u Divaldovoj tiskari do 1800. godine* autora Zorana Velagića i Andreja Kristeka), treba spomenuti i znanstveni članak Ljiljane Kolenić *Pogled u jezik Reljkovićeve Kućnika*, kao i znanstvene članke Zlate Živaković-Kerže *Iz Kućnika Josipa Stjepana Relkovića – savjeti za čitavu godinu koje su mogli primijeniti stanovnici Antina u 18. stoljeću*, te *Odras renesansnih gospodarskih ideja u Slavoniji: poredbeno istraživanje Sretnog grada Frane Petrića i Kućnika Josipa Stjepana Reljkovića*.

45 Transkribirani oblik naslova djela glasi *Dila svetih mučenika*.

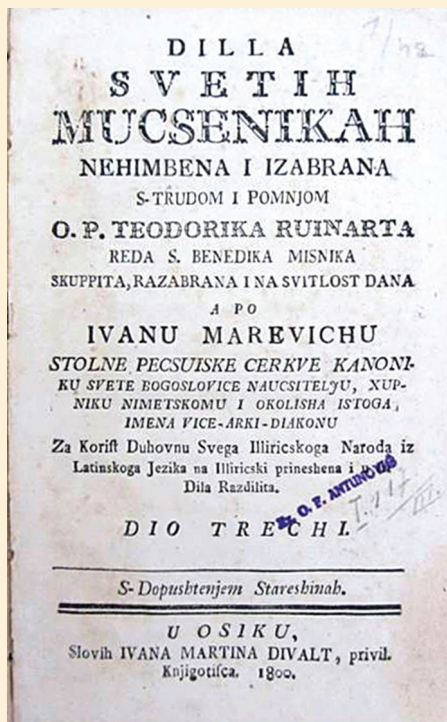
46 Usp. Sablić-Tomić; Rem (2003: 534).

SLIKA 6.

*"Dio Perwi
 imaden new ganoa,
 Nako je isti sugubono
 is tijllaw isas ad.
 Orenis sam ja
 god. 1912 od braca
 Franjevac in Osijeku.
 O.F.A.*

SLIKA 7.

SLIKA 8.

II i III. Sa znanstvenoga stajališta, knjiga je proučavana iz područja književnosti⁴⁷ te povijesti knjige i tiskarstva⁴⁸ (Slika 6, 7, 8).

6. Zaključak

Zavičajna zbirka *Essekiana* iznimno je bogat izvor za brojna proučavanja, što dokazuju i navedeni primjeri, prikazani kroz svoju kulturno-povijesnu i znanstvenu dimenziju. O njihovoj vrijednosti svjedoči i podatak da su navedeni naslovi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici smješteni u Zbirci rijetkosti. Riječ je o djelima koja su zbog svoje kulturno-povijesne vrijednosti (starosti, zavičajnosti, jedinstvenih obilježja poput rukopisnih bilješki, pečata i ekslibrisa prijašnjih vlasnika) ravnopravni sudionici muzejskih izložbi i kataloga, što dokazuje i trenutna izložba Muzeja Slavonije pod nazivom *Muzej na lenti vremena grada*, pri čemu su zastupljeni upravo primjerci knjiga tiskanih u prvoj osječkoj svjetovnoj, Divaldovoj tiskari, predstavljajući kulturno-povijesnu baštinu zavičajja.

Dakle, djela koja čine Zavičajnu zbirku *Essekiana* i danas su aktualna za brojna proučavanja, pa tako i znanstvena, bez obzira na njihovu starost, ili baš zbog njihove starosti, što potvrđuju brojni znanstveni radovi određenih slavonskih doktora znanosti, većinom osječkih sveučilišnih profesora⁴⁹. Djela su to koja ne označuju samo sekundarnu knjižničku građu, već i povijesno, kulturološko, muzeološko, znanstveno zanimljivu građu vrijednu za samostalno proučavanje, pri čemu ona, opet, pridonose razvoju suvremene zavičajne zbirke, jer se temelje na zavičajnoj građi i istražuju je zavičajni znanstvenici.

LITERATURA

1. Bibliografija štampanih knjiga u slob. i kr. gradu Osijeku. 1910. *Mi: književni prinosi* 1, str. 201.
2. Burić, Vesna. 1989. Zavičajne zbirke: svrha i način. *Osječki zbornik* 20, str. 213-224.
3. Burić, Vesna. 1999. Andrija Kodrić, Ferdo Ž. Miler i Vjekoslav Celestin, prvi kustosi osječkoga Muzeja. U: *Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj*. Osijek: Muzej Slavonije, str. 80-90.
4. Erl, Vera. 2007/2008. Kulturno-prosvjetiteljski rad Marije Malbaše. *Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje* 11/12, 1-2, str. 9-20.
5. Göricke-Lukić, Hermine. 2012. Vjekoslav Celestin i njegova muzejska djelatnost (1893.-1936.). U: *Vjekoslav Celestin: kustos osječkog Muzeja 1893.-1936.* Zbornik radova. Osijek: Muzej Slavonije, str. 5-29.

---

47 Primjerice, znanstveni članak Milovana Tatarina *Dila svetih mučenika Ivana Marevića: slavonska bibliotheca sanctorum*, monografija Helene Sablić-Tomić i Gorana Rema *Slavonski tekst hrvatske književnosti*.

48 Primjerice, znanstveni članak Zorana Velagića i Andreja Kristeka *Oblikovanje sadržaja i paratekstualni elementi u hrvatskim knjigama tiskanim u Divaldovoj tiskari do 1800. godine*.

49 U ovom konkretnom radu dotičemo se samo osječkih znanstvenika i istraživača, s obzirom na navedene istražene izvore (mrežne stranice).

6. *ISBD(A): Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija (antikvarnih)*. 1995. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo: Nacionalna i sveučilišna biblioteka.
7. Knežević, Ivana. 2007/2008. Osječka bibliografija – od prikupljanja do digitalizacije. *Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje* 11/12, 1-2, str. 31-39.
8. Knežević, Ivana. 2010. Od zavičajne zbirke muzejske knjižnice do mrežnoga kataloga. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 53, 3-4, str. 107-114.
9. Knežević, Ivana. 2011/2012. Muzejska uloga Zavičajne zbirke Essekiane u Muzeju Slavonije. *Muzeologija* 48/49, str. 253-262.
10. Knežević, Ivana; Marina Vinaj. 2013. Analiza korisnika Knjižnice Muzeja Slavonije Osijek: kome je, uistinu, namijenjena muzejska knjižnica. U: *Knjižnice: kamo i kako dalje?* Zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, str. 227-238.
11. Kolenić, Ljiljana. 1991. Pogled u frazeologiju Reljkovićeve Satira. U: *Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića*. Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad, str. 151-165.
12. Kolenić, Ljiljana. 2005. Pogled u jezik Reljkovićeve Kućnika. U: *Književni susreti zavičajnika*. Zbornik za 2004. godinu. Vinkovci: Privlačica, str. 117-130.
13. Kolenić, Ljiljana. 2006. Frazeologija Velikanovićevih Uputjenja. U: *Velikanovićev zbornik*. Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad; Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest: Franjevački samostan, str. 98-120.
14. Malbaša, Marija. 1972. Osječki bibliofil i bibliograf Oskar Friml-Antunović. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 18, 1-2, str. 49-56.
15. Malbaša, Marija. 1978. *Povijest tiskarstva u Slavoniji*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.
16. Malbaša, Marija. 1981/1985. *Osječka bibliografija: tiskarsko-izdavačka djelatnost u Osijeku od 1742. do 1978. godine*. Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad.
17. Pšihistal, Ružica. 2000. Kako čitati „Satira“. U: *Matija Antun Relković i Slavonija 18. stoljeća: (u povodu 200. godišnjice smrti)*. Davor: Poglavarstvo općine; Zagreb: Filozofski fakultet, str. 139-163.
18. Radman, Ljuba. 2001. Pregled razvoja osječkih gimnazija od 1729. do 2000. godine. U: *Gimnazije u Osijeku: ravnatelji, profesori, maturanti: 1729.-2000*. Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad, str. 9-36.
19. Sablić-Tomić, Helena; Goran Rem. 2003. *Slavonski tekst hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
20. Sršan, Stjepan. 2009. Predgovor. U: *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine*. Osijek: Državni arhiv, str. 15-28.
21. Tatarin, Milovan. 1997. Antuna Josipa Turkovića Život svetoga Eustakije. U: *Prvi hrvatski slavistički kongres*. Zbornik radova. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, str. 235-270.
22. Tatarin, Milovan. 1997. *Dila svetih mučenika Ivana Marevića: slavonska bibliotheca sanctorum*. U: *Hrvatska književnost uoči preporoda*. Split: Književni krug, str. 471-555.
23. Velagić, Zoran. 2007. Važnost čitanja i slavonska knjiga 18. stoljeća. *Osječki zbornik* 28, str. 303-310.
24. Velagić, Zoran; Andrej Kristek. 2012. Oblikovanje sadržaja i paratekstualni elementi u hrvatskim knjigama tiskanim u Divaldovoj tiskari do 1800. godine. *Libellarium* 5, 2, str. 165-182.
25. Vinaj, Marina. 2005. Marija Malbaša: knjižničarka i muzealka Muzeja Slavonije u Osijeku. *Kolo: časopis Matice hrvatske* 15, 2, str. 332-343.
26. Vinaj, Marina; Ivana Knežević. Zavičajni fondovi Knjižnice Muzeja Slavonije – ishodišta

- znanstvenog promišljanja Osijeka i Slavonije. U: *Knjižnice: kamo i kako dalje?* Zbornik radova. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo (rad u tisku).
27. Zavičajna zbirka *Essekiana*. Dostupno na URL: <http://www.mso.hr/essekiana/katalog.php>. Pristupljeno: 2. listopada 2013.
  28. Živaković-Kerže, Zlata. 2005. Iz *Kućnika* Josipa Stjepana Relkovića – savjeti za čitavu godinu koje su mogli primijeniti stanovnici Antina u 18. stoljeću. U: *Književni susreti zavičajnika*. Zbornik za 2004. godinu. Vinkovci: Privlačica, str. 185-197.
  29. Živaković-Kerže, Zlata. Odraz renesansnih gospodarskih ideja u Slavoniji: poredbeno istraživanje *Sretnog grada* Frane Petrića i *Kućnika* Josipa Stjepana Relkovića. U: *Zbornik posvećen dr. sc. Milanu Kruheku*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest (rad u tisku).

Summary

Ivana Knežević

CULTURAL - HISTORIC AND SCIENTIFIC VALUE OF NATIVE COLLECTION *ESSEKIANA* OF THE MUSEUM OF SLAVONIA, OSIJEK

The paper represents the Native Collection *Essekiana*, as one of the most important and most valuable collections of the library of Museum of Slavonia, Osijek. It is a native collection which stores various library material from the very beginnings of printing in Osijek, in which the history of Osijek is reflected, as well as it's cultural, social, educational and literary development, it's multiethnicity and language pluralism. When speaking of cultural historic and scientific value of Native Collection *Essekiana*, the paper presents printed matter from Osijek made during the 18th century, it's antique, historic, literary and linguistic role, due to which these works are the subject of interest to numerous students, scientists, researchers, curators, etc, and this was also confirmed by the survey which was done by the librarians of the museum, within the time period from December 1, 2010 up to February 28, 2011. Today, the literary writings of Osijek's printed matter are available through official network sites of the Museum.

Keywords: Museum of Slavonia Osijek, Native Collection *Essekiana*, old book, 18th century, cultural and historical value, scientific value